

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

REVIEW OF THE FACULTY OF DIVINITY

Yıl/Year: 20

Sayı/Number: 2

ELAZIĞ - 2015

BATI ANADOLU BEYLİKLERİNDEN GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİNDE SOSYAL-KÜLTÜREL ve İKTİSADİ HAYAT*

Sıddık ÜNALAN*

Öz

Anadolu Selçuklu Devleti'nin çöküşüyle birlikte XIV. yüzyılda Batı Anadolu'da ortaya çıkan beyliklerden birisi olan Germiyanoğulları, Malatya civarından gelerek Kütahya bölgesine yerleşmişlerdir. Beylik adını Germiyanlı aşiretinden almıştır. Beyliğin merkezi Kütahya olmakla birlikte sınırları Afyon, Uşak, Denizli, Kula ve çevrelerine kadar genişlemiştir. 1300'den 1429 yılları arasında yaklaşık olarak bir buçuk asır Anadolu'da hüküm süren ve daha sonra Osmanlı himayesine giren Germiyanoğulları, sahip olduğu devlet teşkilatı, askeri ve siyasi nüfuzu ve sosyal hayata katkılarıyla o dönemde Anadolu'da siyasi nüfuz sahibi olan diğer beyliklere göre çok kuvvetli ve ehemmiyetli bir siyasi teşekkül oluşturmuştur. Beyliğin askeri ve siyasi başarıları XIV-XV. yüzyılda ilmi, kültürel ve imar faaliyetleri ile doruk noktaya ulaşmıştır. Bilhassa Süleyman Şah ve II. Yakup Bey zamanında Türk kültür tarihi bakımından büyük değer taşıyan kültürel eserler meydana getirilmiş, yine bu devirde büyük gelişme gösteren ekonomik hayat canlı hale getirilmiştir. Biz bu çalışmamızda, Germiyanoğullarının sosyal-kültürel ve iktisadi yapısını ele almaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Germiyanoğulları, Sosyal Yapı, Kültür, Ekonomi.

Socio-Cultural and Economic Life in the Germiyan Principality of Western Anatolia Principalities

Abstract

With the collapse of the Anatolian Seljuk State, one of the principalities that emerged in the XIV century Western Anatolia is the Germiyans who moved to the Kutahya region from the Malatya region. Kutahya being the capital of the principality, their borders went as far as to include

- * Bu çalışma, 08-10 Mayıs 2014 tarihleri arasında Kütahya'da düzenlenen III. Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu (Germiyanoğulları) "Batı Anadolu Beyliklerinden Germiyanoğulları Beyliğinde Sosyal-Kültürel Ve İktisadi Hayat" başlıklı tebliğin makaleye dönüştürülmüş şeklidir.
- * Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-mail: sunalan@firat.edu.tr

Afyon, Uşak, Denizli and Kula. The Germiyans continued their reign from 1300 to 1429 when they were annexed by the Ottomans and they had constituted a much stronger and influential political structure when compared with the other principalities founded in Anatolia, thanks to their state organization, military, political influence and contributions to social life. The military and political success of the Germiyans peaked with their scientific, cultural and reconstruction efforts in the XIV and XV centuries. Especially during the reign of Suleiman Shah and Yakup Beg II, cultural works significant to the Turkish history of culture were produced and also at that time economic growth enjoyed great progress. This study deals with the social-cultural and economic structure of the Germiyans.

Key Words: Germiyans, Social Structure, Culture, Economy.

Giriş

Malazgirt Savaşı'ndan (M.1071) sonra Anadolu'nun büyük bir kısmı ile beraber Batı Anadolu bölgesi de Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından M.1080 yılına doğru feth edilmeye başlanmıştır.¹ Eskişehir (Dorylaion) muharebesine kadar da (M.1097) bu bölge Selçuklu idaresi altında kalmıştır. Anadolu'da XII. yüzyılın ortalarında Bizans hâkimiyetinin sınır hattında yer almış ve bu yöredeki Türkmenlerin başlıca hedefini oluşturmuştur.² Karamıkbeli Muharebesi (*Miryokefalon*) zaferinin (M.1176) ardından bu taarruzlar daha da şiddetlenmiş ve nihayet Bizans İmparatoru I. Manuel'in ölümünden sonra Selçukluların idaresi altına M.1180 tarihinde girmiştir.³ II. Kılıç Arslan M.1182'de ülkeyi oğulları arasında paylaştırdı Uluborlu ve Kütahya yöresi Gıyâseddin Keyhusrev'e verilmiştir.⁴ Bunu izleyen karışıklıklar sırasında yöre yeniden Bizanslıların eline geçmişse de I. Alâeddin Keykubad zamanında İznik İmparatorluğu'ndan H.630/M.1233 yılında geri alınmıştır. Yoncalı Hamamı'nın H.631/M.1234 tarihli kitabesi, XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde

¹ Kaynaklarla ilgili geniş bilgi için bkz. Faruk Sümer-Ali Sevim, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, TTK Yayınları, Ankara, 1988.

² Besim Darkot, "Eskişehir", mad., *İA*, MEB, Eskişehir, 1997, c. IV, s. 384-87; Fikret Çelikkanat, *Eskişehir*, Bozkurt Matbaası, Eskişehir, 1963, s. 11; Gaye Ertin, *Eskişehir Kentinde Yerleşmenin Evrimi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları no:773, Eskişehir, 1994, s. 1 vd.; www.eskisehir-bld.gov.tr (16.08.2015).

³ Muharrem Kesik, *At Üstünde Selçuklular*, İstanbul, 2011, s. 105-107; Claude Cahen, *Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, İstanbul, 1979, s. 90; İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul, 1953, s. 67-68.

⁴ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, haz. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara, 2000, s. 252.

bu bölgelerde Türk hâkimiyetinin başladığına işaret etmektedir.⁵ Bunu destekleyen diğer bir görüş ise Harzemşahlar hükümdarı Celaleddin Mengüberti ile birlikte gelip, Selçuklu döneminde Malatya'nın Germiyan bölgesine yerleşen Türkler, zaman içinde Germiyan Türkleri, (Etrak-i Germiyan) adıyla anılmışlardır.⁶ Selçuklu Devleti'nin Askeri komutanı Malatya Subaşı (serleşker) olan Alişir oğlu Muzafferiddin'i,⁷ Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev M.1240 yılında Babailer isyanını bastırması için görevlendirmiştir.⁸ Muzafferiddin, Babailer üzerine iki sefer yapmışsa da bunda başarılı olamamıştır.⁹ Buna bağlı olarak XIII. yüzyılın ikinci yarısında Moğol istilası sebebiyle¹⁰ Malatya civarından ayrılan Germiyan Türkleri,¹¹ Sahip

⁵ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yayınları, Ankara, 1988, s. 40; Gönül Cantay, "Anadolu'da Büyük Selçuklu Beylikleri Konya Selçuklular", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Konya, 2008, Sayı: 5, s. 75-82.

⁶ Geniş bilgi için bkz. İbrahim Kafesoğlu, *Harzemşahlar Devleti Tarihi*, (485-618/1092-1221), TTK Yayınları, Ankara, 1992.

⁷ İbni Bibi, el-Hüseyn b. Muhammed b. Ali el-Ca'feri er-Rugadi, *El Evamirü'l-Ala'îye Fi'l Umuri'l-Ala'îye (Selçukname) II*, haz. Mürsel Öztürk, KBY, Ankara, 1996, s. 50-55; Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul, 1986, c. I-II, s. 57,187-189; Mustafa Çetin Varlık, *Germiyan-Oğulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara, 1974, s.11; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1993, s. 55; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, s. 39; 1 nolu dip not; *Hayrullah Efendi Tarihi*, c. I, s. 96-97'den naklettiğine göre Germiyanlıların, Oğuzların Afşar (veya Avşar) boyundan olduklarını beyan eder; Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, çev. Erol Kılıç-Mümin Çelik, Üçdal Neşriyat, 2. Baskı, İstanbul, 1992, c. I-II, s. 68,70 (Bizanslıların "Alıkirî Karamanan" dedikleri Alı-şir Germiyandır); Zeki Velidi Togan ise Kayı boylarından olduğundan bahseder, Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981, c. I, s. 217.

⁸ Varlık, *Germiyan-Oğulları Tarihi (1300-1429)*, s. 10; İsmet Kayaoğlu, "Baba İshak Olayı Mevlana'nın Çağdaş Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri", *AÜİFD.*, Ankara, s. 144-155; Claude Cahen, *Baba İshak, Baba İlyas, Hacı Bektaş ve Diğerleri*, çev. İ. Kayaoğlu, *AÜİFD.*, c. XX, s. 196; Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Alt Yapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000, s. 87-94; Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, s. 470.

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Germiyan-Oğulları", mad., İA., MEB, Eskişehir, 1997, c. IV, s. 767; Geniş bilgi için bkz: Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Alt Yapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1996, s. 127, 220.

¹⁰ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye Fi'l Umuri'l-Ala'îye (Selçukname) II*, s. 72; Zeki Velidi Togan, "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti", THİTM, I, s. 33.

¹¹ İlgazinin Malatya'nın Germiyan bölgesine çekilmeğe mecbur kaldı sözünü; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1993, s. 162; Urfalı Mateos, *Vekayi-Namesi, (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, trc. Hrant Andrasyan, TTK Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2000 s. 267. Ayrıca 120. dipnotta Germiyan kelimesini açıklamaktadır.

Ataogulları'nın¹² kontrolünde olan Kütahya ve Afyonkarahisar çevrelerine yerleşmişlerdir.¹³

Germiyanoğlu Beyliği M.1300 yıllarında Yakub Bey tarafından kurulmuş¹⁴ ve en parlak dönemlerini yaşamıştır.¹⁵ Germiyanoğulları Beyliği'nin bu kısa siyasi tarihçesinden sonra beyliğin sosyal-kültürel ve iktisadi yapısına geçebiliriz.

1- Sosyal Yapısı

Germiyan Beyliğinin sosyal-kültürel yapıları ve sarayları hakkında çağdaş kaynaklarda fazla bir bilgi bulunmamakla beraber, XVII. yüzyılın meşhur seyyahı Evliya Çelebi, Kütahya'da bir sarayın bulunduğunu, bunun Germiyanoğullarından kaldığını ve 360 odası, divanhaneleri, hamamları ve geniş bahçesi olduğunu yazmaktadır. Saray'ın bahçesinin Halep sarayının meydanı kadar büyük olduğunu, üzerinin kiremit ile değil de toprak ile örtülü bulunduğunu kaydetmiştir. Kütahya Anadolu Eyaletinin tahtı olup vezirliktir. Vezir'in hassı on kere yüz bin akçe olmakla beraber Mısır, Budin ve Boğdan vezirlerinden sonraki vezirliklerin üstüne geçmektedir. Osmanoğulları Anadolu'da sefere çıksalar Kütahya veziri askeri ile yardımcı olur. Eyalet ise Kütahya, Saruhan, Aydın, Kastamonu, Bursa, Bolu, Menteşe, Ankara, Karacahisar, Sahip, Teke, Kangri ve Hamid Karasi sancaklarından meydana

¹² Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, s. 150-152; Erdoğan Merçil, "Sahip Ataogulları", mad., *İA*, TDV., Ankara, 2008, c. XXXV, s. 518.

¹³ Uzunçarşılı, "Germiyanoğulları", mad., *İA*, MEB., c. IV, s. 767; Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*, s. 21'de bu yerleşmeyi "Germiyanoğullarının Kütahya çevrelerine hangi yolla geldikleri hakkında elimizde bilgi olmasa da Tapu Tahiri defterlerinde Ali-şir adlı yer isimleri bize bazı ipuçları verebilir demektir." Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1993, s. 162; Mükrimin Halil Yınanç, *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri I Anadolu'nun Fethi*, İstanbul, 1934, s. 37 vd; Kadir Koparal, *Vilayet Salnamelerinde Afyonkarahisar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Afyon Kocatepe Ün. Sos. Bil. Ens., Afyonkarahisar, 2011.

¹⁴ Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara, 2000, s. 296-299; Ali Sevim-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, TTK Yayınları, Ankara, 1989, s. 286-293; Nesimi Yazıcı, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*, TDV., Ankara, 2002, s. 290-292; Herbert Adams Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, çev. Bülent An, Ankara, 1998, s. 25,55-57; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yayınları, Ankara, 1988, s. 39; 1 nolu dip not; *Hayrullah Efendi Tarihi*, c. I, s. 96-97'den naklettiğine göre Germiyanlıların, Oğuzların Afşar (Avşar) boyundan olduklarını beyan eder. İsmi için diğer görüşler: Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkilap Yayınları, İstanbul, 1993, s. 283; İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iyeye Fi'l Umuri'l-Ala'iyeye (Selçukname) II*, s. 210-211; Münecçimbaşı Ahmet Dede, *Münecçimbaşı Tarihi*, çev. İsmail Erünsal, Tercüman 1001 Temel Eser, Trs., c. I, s. 215; İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara, 1988, s. 40, 41, 44, 47, 52, 57.

¹⁵ Halil Edhem, *Ali Germiyân Kitabeleri*, TOEM., s. 114.

gelmektedir. Bunlardan başka asıp kesmeye izinli dört müsellim beyleri de bulunmaktadır. Yine bu beylerden başka Anadolu Eyaletinde Dergâhı Ali Yeniçeri Ocağından 11 yaya beyleri de ayrıca vardır. Hükümlerinde 220 parça köye sahip olup, *Defter Kethüdası*, *Tımar Defterdarı*, *Defter Emni* ve *Çavuşlar Kethüdası* görevli olarak bulunmaktadır. Bunlar da 170 mamur köye malik olup, Sultan hassları ise 300 parça köydür. Bu Eyalette zeamet 294 ve kılıç tımar 4584 nefer bulunmaktadır. Sefer sırasında cebellileriyle (zırhlı askerler) birlikte 13 bin pür silah asker toplanmaktadır. Paşa askeri 3 bin, diğer yaya beyleri ve zeamet sahipleri askerleriyle toplam 20 bin olup, bütün eyalet askeri 50 bin süvari, 40 bin yaya askerden müteşekkildir. Kütahya şehri 500 akçe dokuz nahiyesi olan Kütahya sancağının yirmi dört tane de kazası olup, *Şeyhülislamı*, *Nakibülüşrafi*, *Sipahi Kethüda yeri*, *Yeniçeri Serdarı*, *Dizdarı* ve *Subaşı* bulunmaktadır. Kalesi bir tepe üzerinde beşgen şeklinde ve etrafı üç bin adımdır. Bu kalenin yetmiş kulesi, üç kapısı vardır.¹⁶

Evliya Çelebi, Germiyanoğlu Beyliği ve kurulduğu bölgedeki insanlar hakkında da bilgiler vermektedir. Ona göre, Kütahya halkı gayet garip dostu olup, şecaatli ve bahadır. Mahlup ve mahbubesi ile bilginleri fazılları çoktur. Halkı sefa ve zevk erbabıdır. Gam ve kasavet taşımazlar. Avcılığa düşkünlüdürler. Avcı kuşlar ve öğretilmiş köpeklerle ava giderler. Çuha, ferace ve kontoş¹⁷ giyerler. Kadınlar başlarına altın ve gümüş takılar olan takke örter, üzerine beyaz çar bürünürler. Ayaklarına kadife çakşır üzerine sarı çuha giyerler, gayet edeplidirler. Yiyecek-içecek son derece bol ve ucuzdur.¹⁸ Evliya Çelebi'nin vermiş olduğu bilgilerin benzerini el-Ömer'i de nakletmektedir. "Germiyan Beyliğinin divanları ve divanlarda yer alan emirler, vezirler, kadılar ve hatiplerin bulunduğu anlatılmaktadır. Ayrıca I. Yakup Bey'in hazineleri, büyük ahırları, matbahları, konakları" İbn Fazlullahi'l el-Umeri tarafından bildirilmektedir.¹⁹

I. Yakup Bey'in ilk zamanlarında Aydın, Menteşe ve Saruhan Beyleri, Germiyan Beyliği uç beyleri olarak atanmışlardır. Ayrıca H.825/M.1324 tarihli Sandıklı'daki kitabede Hüsameddin Yakup b. Umur'un baş tarafında "**Emirü'l Muazzam**" sıfatı yazılmaktadır. Bu Germiyanlıların kendi iç teşkilatları içinde,

¹⁶ Evliya Çelebi, Mehmed Zillioğlu, *Evliya Çelebi, Seyahatname*, İstanbul, 1985, c. VIII, s. 502.

¹⁷ Dar kollu, kalçaya kadar inen, büyük devlet adamlarının, özellikle Kırım Hanlarının giydikleri üstlük.

¹⁸ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, c. VIII, s. 505.

¹⁹ İbn Fazlullahi'l el-Umeri, Şihabeddin Ahmed b. Yahya (öl. H. 749), *Mesalikü'l Ebsar Fi Memalikü'l Emsar*, Beyrut, 1971, c. III, s. 243-244; Mustafa Çetin Varlık, "Germiyanoğulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1989, c. VIII, s. 512.

uç beylerinden ayrı olarak büyük emirlere verilmiş unvan veya sıfat olarak yazılmaktadır. Bu dönemde Germiyanoğlu'nun vezirin olması ve onun divan işlerine bakmakla görevli en yüksek devlet memurunun bulunması divan teşkilatının olduğuna dair bir delildir.²⁰ Germiyanoğulları devletinde bulunan nişancılık, Selçuklularda Pervanecilik olarak tanımlanmaktadır. Defterdarlıkta arazi vergilerini düzenleyen bir memuriyet olup, Selçuklularda buna mustavfi denilmektedir. Bu makam Selçuklularda olduğu gibi Germiyanoğlu Beyliğinde de hayatiyetini devam ettirmiştir.²¹

Diğer Anadolu Beyliklerinde olduğu gibi Germiyanoğullarında da askeri kuvvet tımarlı sipahilerden oluşturulmaktadır. Ayrıca beylerin iktalarına ve güçlerine göre silahlı kuvvet beslemeleri gerekmektedir. Bu yapı içerisinde ordu komutanlarına subaşı deniliyordu. Germiyanoğulları kendilerine tabi beyliklerle birlikte 200.000 atlı ve yayadan ibaret bir orduya sahiptiler. Beyliğin kendi ordusu ise 40.000 civarında bir kuvvetten meydana gelmekteydi. Germiyanoğulları Beyliği ordusunda bulunan askerleri gruplara ayırdığımızda tam teçhizatlı, kargı kullanan ve ok atan birliklerin olduğu görülmektedir. Savaş haricinde askerler ise resmigeçit törenleri yapmakta ve zaman zaman askeri manevralar yaparak savaşa hazır bir vaziyette beklemekteydiler.²² Buna ilaveten Germiyanoğulları'nın sınırlarının korunması amacıyla ve savaşa karşı tedbir olmak üzere mevziler kazdırıp, buralara topladıkları kuvvetlerle harp hazırlıkları da yapmaktaydılar.²³

Anadolu Beylikleri döneminde Anadolu halkının arazi üzerindeki hukuki vaziyetine dair bugün elimizde bulunan vesikalar pek azdır.²⁴ Ancak daha Selçuklular zamanından beri Osmanlı tapu-tahrir defterlerine benzeyen defterlerin olduğu, beylikler devrinde de bunların devam ettiği ve nihayet Osmanlılar zamanında en iyi şekline ulaştığı anlaşılmaktadır.²⁵ Germiyanoğulları Beyliğine ait bilgileri, beyliğin merkezi olan Kütahya'da, Osmanlılar devrinde tanzim edilmiş olan tapu-tahrir defterlerinden incelemek mümkündür. Bu defterlerdeki eskiye giden dağınık kayıtlar vasıtasıyla Germiyanoğulları arazisi hakkında Süleyman Şah devrinden (M.1361-1387)

²⁰ Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, s. 86-90.

²¹ Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*, s. 99-100.

²² Osman Turan, "İktâ", *İA*, MEB, 5/2, İstanbul, 1993, s. 949-959; A. Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, 1981, c. I-III, s. 288-289; Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. I-II, s. 91.

²³ Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*, s. 101; Yücel, *Mesalikü'l Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri I*, s. 126.

²⁴ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 238.

²⁵ Uzunçarşılı, "Germiyanoğulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. VIII, s. 514.

itibaren bilgi edinebilmek mümkündür.²⁶ Bu defterlerin önemi daha önce yapılmış olan eski ve köhne defterlerden yapılmış olan nakillerdir. Osmanlılar zamanında ilk alınan yerlerin tahriri yapılmış ve sonraları o memleketin durumu aynen muhafaza edilmiştir. Bu bakımdan bugün tetkik edilen elde mevcut tapu tahrir defterleri beylikler devri bilgilerini de ihtiva etmektedir.²⁷ Germiyan Beyliği'nde toprak sisteminin tımar, vakıf ve mülk olarak uygulandığına dair pek çok örneğe rastlanmaktadır. Mesela, Aslanapa'ya tabi Kürt köyünü Germiyan oğlu Şah Çelebi, "Cimşir Oğlu Şeyh Ali'ye Haddiyle, Sınırıyla ve Çayırıyla Vakıf Verdim" diye hüküm vermiş, Yakup Çelebi'de bu hukuki durumu kabul edip, Şeyh Ali oğullarına vermiştir.²⁸

Germiyan oğulları'nın sosyal yapı itibarıyla karşımıza en önemli kurum olarak vakıflar çıkmaktadır. Türk-İslam kültür ve medeniyeti içerisinde vakıfların önemli bir yerinin olduğu bilinen bir gerçektir. İslam toplumlarında sosyal ve kültürel hayatın tanzim edilmesinde vakıfların rolü büyüktür. Bu anlamda, medrese öğrencilerinin, yolcuların, fakirlerin, muhtaçların ve düşkünlerin ihtiyaçlarının karşılanması, göçmen kuşların uzun ve meşakkatli yolculuklarında hastalanmaları veya sakatlanmaları durumunda tedavilerinin yapılması ve ıssız dağlarda yaşayan hayvanların günlük ihtiyaçlarını gidermek amacıyla birçok vakıf müesseseleri kurulmuştur.²⁹ Kurulan vakıfların işleyiş tarzı ile ilgili genel hükümleri, kural ve kaidelerini belirleyen, bir tür vakıf anayasası denilebilen vesikalar ise vakfiye olarak tarif edilmektedir. Vakfiyeler vâkıfın kimliğini, yaptığı binaları ve bunlar için vakfettiği gelir kaynaklarını, bu kaynakların işletilmesi için kimlere ne kadar ücret ödeneceğini, Kadı'nın onayı gibi hususlar hakkında bilgiler verir.³⁰

Hemen hemen bütün vakfiyelerde olduğu gibi Yakup Bey vakfiyesi de "Allah'a hamd, Hz. Muhammed'e salat ü selam vakfiyesinin düzenleniş

²⁶ Varlık, *Germiyan oğulları Tarihi*(1300-1429), s. 102.

²⁷ Varlık, "Germiyan oğulları", *Türkler*, s. 779.

²⁸ Varlık, *Germiyan oğulları Tarihi* (1300-1429), II. Yakup Bey, Taş Vakfiye, Str. 7-9, s. 148-149.

²⁹ Geniş bilgi için bkz. Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara, 1995; Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul, 1996; Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara, 2003; Ziya Kazıcı, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, İstanbul, 2003; Ali Himmet Berki, "Vakıfların Hukuk ve Tarih Bakımından Kıymeti", *Vakıflar Dergisi*, VI (1965), s. 5; Mehmet Şeker, "Vakfiyelerin Türk Kültürü Bakımından Özellikleri", *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1993, İzmir, c. VIII, s. 1.

³⁰ Bahaeddin Yediyıldız, *Vakıf Müessesesi*, s. 4-5; Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", mad., *İA*, İstanbul, 1986, c. XIII, s.153; Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *VD II*, s. 279-304; Ziya Kazıcı, *İslam Müesseseleri Tarihi*, İstanbul, 1996, s. 183-216.

amacının anlatılması ile başlamaktadır. Yaptırılan müesseselerin adları ve türleri, buralara gelir olarak tahsis edilen yerler, bu gelirlerin nasıl tasarruf edileceği ve kimlere hangi şartlarda tahsis edileceği ile devam etmekte ve vakıfları koruyup, gözeten, gelirlerini artıranlara dua, bunların aksini yapanlara beddua ile sona ermektedir. Türk-İslam devletlerinde tahta geçen hükümdarların veya beyliklerin büyük çoğunluğunda olduğu gibi, Yakup Bey de sadece beyliğin siyasi işleri ile ilgilenmemiş, aynı zamanda toplumun ilerlemesi ve müreffeh bir hayat sürebilmesi için gerekli kültürel ve sosyal adımları da atmıştır.³¹

Germiyanoğulları yaptıkları her medrese yanında veya civarında - Selçuklularda olduğu gibi- bir imaret hane yapmayı ihmal etmemişlerdir. Böylece dini ve ilmi sahada tahsil yapan talebelerin tüm ihtiyaçlarını bu vakıf ve imarethanelerle gidermeye çalışmaktadırlar. Bu imarethaneler, medrese öğrencisi ile yoksul ve fakir olanların yemek ihtiyacını karşılayan bir kurum olmuştur. Sosyal, dini ve kültürel müesseseler ve vakıflar vasıtasıyla yapılan cami, medrese, hastahane (bimaristan), aşevi, mektep, kervansaray ve kütüphane gibi yapılar insanların faydalanması için tesis edilmiştir.³² İmarat vasıtasıyla medrese öğrencilerine yeme içmeyle beraber yatabilecekleri mekân, harçlık ve elbise gibi şeylerde temin edilebiliyordu. Bu, yoksul ve kimsesiz çocuklar içinde geçerliydi.³³ Yakup Bey'in oğlu Musa Bey'e ait olan H.765/M.1324 tarihli vakfiyede Antalya'ya bağlı Eğridir Mevlevihane'sinde oturan fakirlere günde 18 akçe, mütevelliyeye iki dirhem gümüş verilmesi kaydedilmiştir. Bu vakfiyede Eğridir kazasına bağlı Peynir-pazarı, Bedesten, Kemer-kapı ve Kale-duvarı içinde kalan emlakın gelirinin Mevlevihane'ye vakfedildiği yazılmaktadır.³⁴ Beyliklerin imaretleri küçük devletler durumundaki beyliklerin beylerinin yaptırdığı külliyelerdir.³⁵

Beylikler, çevrelerindeki savaş tehdidinin ortadan kalktığı dönemlerde kavuştukları refahın ürünü olarak ortaya çıkan külliyelerin ve mimarinin bir bakıma özerklik simgesi olduğu da düşünülebilir. Küçük beyliklerde biriken sermayenin sınırlı olması nedeniyle, sultan külliyesi kadar büyük olmasa da,

³¹ Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*(1300-1429), s. 116-118.

³² Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar Metin*, TTK Yayınları, Ankara, 1988, s. 52; Mehmet Şeker, *İslam'da Sosyal Danışma Müesseseleri*, TDV Yayınları, Ankara, 1984, s. 99.

³³ Osman Turan, "Selçuklu Devri Vakfiyeleri III, Celaleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Bellekten*, c. XII, S. 45, Türk Tarih Kurumu, Ocak 1948, s.17-171. XII, s. 45, 79.

³⁴ Varlık, "Germiyân Oğulları" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. VIII, s. 519.

³⁵ M. Gözde Ramazanoğlu, "16. Yüzyılda Osmanlı Külliyesi", *ÇÜSBED.*, 2008, Sayı: 17/3, s. 333-344.

saygın kuruluş niteliklerini yansıtacak oranda geniş programa ve nitelikli mimariye sahip olduklarını da günümüze kadar ulaşan eser ve mimaride görmekteyiz. Mengüceklerin yaptırdığı Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası, Germiyanoğlunun Kütahya'da medrese, cami-mescit ve imareten oluşan II. Yakub Bey Külliyesi, Candaroğulları'ndan kalan cami, türbe, medrese, imaret, han ve hamamdan oluşan Kastamonu İsmail Bey Külliyesi ve Karamanoğulları Beyliği'nin Karaman'daki İbrahim Bey Külliyesi gibi birçok örnek bulunmaktadır.³⁶ Bu eserler Anadolu'nun tüm şehirlerinde bulunduğu gibi, Germiyanoğulları devrinden kalma birçok eserde varlığını hala korumaktadır. Kütahya ve çevresinde bulunan eserlerin başlıcaları ise: Vacidiye Medresesi kitabesi (M.1314) ve Mevlevihanesi, Analıca Mescid ve kitabesi (M.1359), Hisar Çeşme ve kitabesi (M: 1377), Küpecik Camii ve kitabesi, Kala-i Balâ Camii ve kitabesi (M.1377), Kurşunlu Camii ve kitabesi (M.1377), Çatal Mescid ve kitabesi (M.1381), İshakfakih Mirtaş Paşa Camii, İshakfakih Camii, Çeşmesi ve kitabesi, II. Yakup Bey Medrese, İmaret ve Mescidi, Taşvakfiye kitabesi (M.1411), Paşamsultan Türbe ve kitabesi (M.1421), örnek olarak verilebilir.³⁷ Kütahya şehrinin manevi mimarlarının bulunduğu: Sultan Bağı mezarlığında Şeyh Ahi Oran Sultan, Taşoluk mahallesinde Acem Sultan, Güzelim Sultan, Ahi Mustafa mahallesinde Mevlana'nın evlatlarından olan Ergun Çelebi ise şehrin meşhur zatlarıdır. Aynı şekilde Şeyh Ahmed, Ahteri Lügati müellifi ve Karahisar sahibinden olup, Pirlar mahallesinde metfun Ahteri Efendi, Kitab-ı Ekber, Camiül-mesai, Kitab-ı Asgar eserlerin müellifi ve yine pirlar mahallesinde metfun Firaki Efendi, Kalburcu köyünde gömülü Şeyh Ahmed Kalburcu³⁸ Mevlana Yakub, Şehzade Sultan Mustafa, Pirlar Sultanı, Şam mahallesinde Said Nureddin Sultan, Küçük Dede ve Sultanı Şuara Molla Firaki Efendiler önde gelen şahsiyetlerdir.³⁹

Germiyanoğlu beylerinden II. Yakup Bey devrine ait yapılan imaretler, iktisadi-sosyal, dini ve kültürel hayatı tetkik etme açısından önemli müesseseleri oluşturmuştur. II. Yakup Bey'in Karamanoğlu istilasından sonra

³⁶ Germiyanoğlu Yakup Bey İbn Mehmed Bey Vakfiyesi, Mücedded Anadolu Defteri, VGMA, nr. 592, s. 139/116; Evkâf-ı Hümâyun Nezâretinin 327 Senesi Bütçesine Merbût Esbâb-ı Mücebe Mazbatası, İstanbul, 1327, s. 187, 225-226; Mustafa Alkan, "Germiyan İlinde Bir Sûfi: Said Emre (Zâviyesi, Mezan, Şiirleri ve Menkıbeleri)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Ankara, 2006, S. 38, s. 25-47.

³⁷ Geniş bilgi için bkz; Hamza Güner, *Kütahya Camileri*, Kütahya İl Matbaası, Kütahya, 1964; Edhem "Anadolu'da İslami Kitabeler", *TOEM*, s. 123, 126.

³⁸ Ömründe yalnız çavdar ekmeği yediği için çavdarlı şeyhi denilmiştir. Selim Han bu zat için mescid yaptırmıştır.

³⁹ Evliya Çelebi, *Seyhatname*, c. VIII, s. 506.

H.817/ M.1414 tarihinde diktirdiği meşhur taş vakfiye ekonomik ve sosyal hayat bakımından da en kıymetli vesika mahiyetindedir. Vakfiyenin on yedinci satırından itibaren imaretin nasıl işlediği ve kime ne verilmesi gerektiği tek tek kaydedilmektedir. Devrin meşhur âlimi İshak Fakih mütevellî olup, günde beş akçe, yılda altı müd⁴⁰ buğday olarak subaşı hamamının gelirini tayin etmiştir. İmarete gelip giden misafirler ve etrafta oturan fakir halkın durumu da tespit edilmiştir. İmarette hastalanan olursa doktor getirilmesi, doktorun ücreti ile ilaç parasının verilmesi, ölen olursa gerekli defin işleminin yapılmasına dair kesin hükümler bulunmaktadır.⁴¹ II. Yakup Bey'in imaretine vakfettiği yerler ve bunların gelirleri hakkında Taş Vakfiyede ayrıntılı bilgileri görmekteyiz. II. Yakup Bey, Kütahya'ya bağlı Armut-ilini imaretine vakfetmiştir. Vakfı Sultan II. Murad kabul edip nişan vermiştir. Kütahya'ya tabi Çomar ve Çöplü köyü, I. Murad zamanında hass iken daha sonra Germiyanoğlu II. Yakup Bey kendi imaretine vakfetmiştir. Simav'a bağlı Göl karyesi, I. Murad zamanında Timurtaş Bey'in hassı imiş, Yakup Çelebi burayı da kendi imaretine vakfetmiştir. Kütahya'da Çifte Hamamı, Yakup Çelebi İshak Fakih'e icareye vermiş, sonra geliri mütevellilik ciheti için tayin edildiği defteri atikten alınarak kaydedilmiştir. Altıntaş nahiyesine bağlı Bölücek köyü ile Kütahya arasındaki Yakup Çelebi'nin atasından kalmış mülkü olup, bu yerleri imaretine vakfetmiş ve geliri de 300 akçe olarak kaydedilmiştir. II. Yakup Bey tüm bu arazi ve diğer gelir getiren mülkleri imareti için vakfetmiş ve bu imaretin hangi hususlara dikkat edilerek işletileceğini de Taş Vakfiyeye kazdırarak açıklamıştır.⁴² Bunu yaptırmasının temel amacı bizce insanların bu yazıyı unutmamaları ve silinmemek üzere yazdırdığıdır.

İmaretin İşleyişini Mustafa Çetin Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi* adlı eserinde, XVI. yüzyıl Kanuni devrine ait bir evkaf defterinde el-Masarif başlığı altında şu bilgileri bize aktarmıştır: *"Bu bilgiler ayrıca Taş vakfiyede de detaylı bir biçimde açıklanmıştır.- Müderris Mevlana Muslihiddin'e günde iki akçe, senede iki müd buğday.- Müderris'in talebesine günde üç akçe ve yılda üç müd*

⁴⁰ Müd: Ağırlık ölçülerinden birinin adıdır. "Lehçe-i Osmani'de "müdre, karamut, batman nevi" suretinde izah olunmuştur. Yakın zamanlara kadar " Midilli'de zeytin tanelerinin tartısında kullanılırdı. " Hoca Sadettin Efendi, *Tacüt Tevarih*, çev. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara, 1992, c. I, s. 296 da Kütahya Müddü olarak geçmektedir. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB., İstanbul, 1993, c. II, s. 597.

⁴¹ Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*, "II. Yakup Bey, Taş Vakfiyesi, Str. 18-30", s. 148-149; Edhem, "Anadolu'da İslami Kitabeler", *TOEM*, s. 136-158; Abdühamit Tüfekçioğlu, *Erken Dönem Osmanlı Mimarında Yazı*, KBSE, Ankara, 2001, s. 475; Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, c. I, s. 379; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. I, s. 173.

⁴² Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*, "II. Yakup Bey, Taş Vakfiyesi, Str. 5-18", s. 148-149.

buğday.- Evkaflın mütevellisi Mamud Çelebi'ye günde yirmi beş akçe.- Müderris Mevlana Ahmed ve Mevlana Şemsuddîn'e günde altı akçe.- Mütevelliyeye günde yirmi beş akçe tayin olunup bu akçe sonradan kaydedilmiştir.- İmaretin Şeyhi Mevlana Hasan'a günde on akçe ve senede altı müd buğday.- Balabaniye medresesini tasarruf eden Mevlana Hayrettin Kütahya'daki Hıristiyanların cizyesini alması bu medresenin talebesine de günde beş akçe ödemesi - Müderrise beş akçe.- Vakıf kâtibi Emir Şah'a günde beş akçe ve yılda dört müd buğday verilmesi.- İmaretin mescidinin imamı Mevlana Ömer'e günde üç akçe ve yılda altı müd buğday, evkafl kâtibi İskender'e günde beş akçe ve yılda dört müd buğday.- Cami-i Kebir imam ve hatibine günde altı akçe- On beş hafıza günde on akçe Kütahya'daki yeni Hamam icaresinden verilir.- Mevlana Hasan'a günde iki akçe ve yılda iki müd buğday verilmesi.- Vekil-i harç Hüsam'a günde üç akçe yılda üç müd buğday.- Mevlana Ali Çelebi, Kütahya ve Eğrigöz Hıristiyanlarının cizyesini alması, Çelebi Mustafa günde iki akçe ve yılda iki müd buğday alması- Seyyid Mustafa'ya yılda dört müd buğday; Mevlana Alâeddîn Halîfeye yılda üç müd buğday, türbedar Hayrettin Halîfe'ye iki müd buğday, imaret aşçısı Hasan'a günde dört akçe ve yılda iki müd buğday, verilmesi kaydedilmektedir".⁴³ Buradaki hususlar, yani Yakup Çelebi'nin imaretinin işleyişi hakkındaki bilgiler Kanuni devrine ait tahrir defterinden alınmakla beraber, çoğu Taş Vakfiye'deki bilgilerle aynıdır. Bu bakımdan devrin iktisadi ve sosyal hayatı hakkında da bir fikir vermektedir. Bu vakfiye, Germiyanoğulları Beyliğinin sosyal-kültürel ve iktisadi yapısını gösteren en önemli kanıtlar arasındadır.

2- Kültürel Yapı

Germiyani Beyliği döneminde yetişmiş olan önemli tarihçi, şair ve tabipler bulunmaktadır. Bu dönemdeki önemli tarihçi Germiyani sarayında uzun yıllar görev yapan Şeyhoğlu Mustafa'dır.⁴⁴ Onun yazmış olduğu *Kenzül-kübera* ve *Mehakku'l-ulema* adlı eseri, devrinin bilim ve kültür hayatı bakımından çok önemli bir eserdir. Ayrıca Şeyhoğlu'nun Süleyman Şah'ın isteği üzere yaptığı *Merzuban-name* ve *Kabusname* tercümeleleri de bulunmaktadır.⁴⁵ Şeyhoğlu Mustafa'dan başka dönemin önemli şahsiyeti, şair

⁴³ Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*, "II. Yakup Bey, Taş Vakfiyesi, Str. 18-30", s. 148-149; Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi(1300-1429)*, s. 116-118.

⁴⁴ Şeyhoğlu, *Hurşidnâme*, haz. Hüseyin Ayan, Erzurum, 1979, s. 143-144; Kemal Yavuz, "Şeyhoğlu", mad., *İA, TDV.*, Ankara, 2010, c. XXXIX, s. 88-89; F. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1991, s. 240.

⁴⁵ M. Fuad Köprülü, "Türkler", mad., *İA, MEB.*, Eskişehir, 1997, c. XII/II, s. 534.

Şeyhi'dir. O, II. Yakub Bey'in musahip ve tabibidir. Bilhassa göz hekimliği ile şöhret bulmuştur.⁴⁶ Diğer bir hekim de Tâceddîn İbrahim b. Hızır Ahmedî'dir. Ahmedî, Kütahya'da yaşamış M.1334 (öl.1413) yılında doğmuş ve *Tervîhu'l-Ervâh* isimli manzum ve mufassal bir tıp kitabı kaleme almıştır. Bu kitap Şehzade Süleyman Çelebi'ye ithaf edilmiştir. Eserde insan anatomisi hakkında kısa ve düzenli bilgiler verildikten sonra hastalıklara geçilmekte ve bunların tedavileri konusu aydınlatılmaktadır. Ahmedî, ayrıca *İskendername* ve *Cemşid-ü Hurşid* ile Divan'ı da bulunmaktadır.⁴⁷

Türk-İslâm Medeniyetinin temelini oluşturan medreseler, aynı zamanda ilim ve fennin başlangıç ve gelişme noktası olmuştur. Germiyanoğlu döneminde faaliyet gösteren dört medrese bulunmaktadır. Bunlardan Umur bin Savcı Vâcidiye Medresesi, Yakub Bey Medresesi, İshak Fakih Medresesi ve XIV. yüzyılın sonlarında yapılan Balabaniye Medresesi'nin ise kim tarafından yaptırıldığı tespit edilememiştir. Bu medreselerin, Yakub Bey, İshak Fakih ve Balabaniye medreselerinde naklî ve aklî ilimlerin; Vâcidiye Medresesi'nde ise naklî ilimlerin yanında, astronomi gibi ilimlerin de okutulduğu anlaşılmakta, hatta bu müessesenin bir rasathane olarak kullanılmış⁴⁸ olabileceği de tahmin edilmektedir.⁴⁹ Bu dönemde Kütahya önemli bir bilim merkezi haline gelmiş, medreselerde dini bilimlerin yanında astronomi başta olmak üzere pozitif bilimler de okutulmuştur. Söz konusu beylik, Abdülvacid, Şeyhoğlu Mustafa, Ahmed-i Dai, Ahmedî gibi dönemin seçkin bilim ve kültür insanlarını himaye etmiştir. Germiyanoğulları Türkçe telif eserler yazdırmanın yanında Farsça ve Arapçadan da önemli eserleri Türkçeye çevirterek, Türk bilim ve kültür hayatına katkıda bulunmuşlardır.⁵⁰

⁴⁶ Geniş bilgi için bkz. Şeyhi, *Kenzül-Menafi Tıp Risalesi*, çev. Ali Günhan, Kütahya, 2011; Varlık, "Germiyanoğulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. VIII, s. 521-522; Geniş bilgi için bkz; Halit Biltekin, "Şeyhi", mad., *İA*, TDV, Ankara, 2010, c. XXXIX, s.80-82.

⁴⁷ A. Abdülhak Adivar, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, İstanbul, 1993, s. 26; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 212; M. F. Köprülü, "Ahmedî", *İA*, c. I, s. 216-220; Hüseyin Kayhan, "Beylikler Devrinde Tıp Bilimi ve Hekimler", *History Studies Volume 2/3 2010*, s. 223-239; *Cantay Gönül*, "I. Giyaseddin Keyhüsrev Tıp Medresesi ve Gevher Nesibe Darüşşifasının Yeniden Değerlendirilmesi", *Gevher Nesibe Darüşşifasının 800. Kuruluş Yılı Anısına XXIV. Gevher Nesibe Tıp Günleri, IX. Türk Tıp Tarihi Kongresi (24-27 Mayıs 2006)*, Kayseri, s. 10-14.

⁴⁸ Yekta Demiralp, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri*, Kültür Bakanlığı Osmanlı Eserleri, Ankara, 1999, s. 9.

⁴⁹ Geniş bilgi için bkz; Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri*, İrfan Matbaası, İstanbul, 1976, s. 1; İsmail, Çiftçioğlu, "Germiyanoğulları Kütahya Medreseleri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos, 2006, Sayı: 15, s. 161-180.

⁵⁰ Rudi Paul Lindner, "İlk Dönem Osmanlı Tarihinde İtici Güç ve Meşrutiyet", *Söğüt'ten İstanbul'a*, der. Oktay Özel-Mehmet Öz, Ankara, 2005, s. 419-421; Salim Koca, "Anadolu Türk Beylikleri", c. VI, s. 703-722; Umay Türkes-Günay, *Türklerin Tarihi, Geçmişten Geleceğe*, Akçağ

Germiyanoğulları Beyliğinin ilim ve kültür hayatını yansıtan en önemli eserlerden birisi de Taş Vakfiyesidir. Germiyanoğlu II. Yakup Bey'in Taş Vakfiyesi, günümüze kadar gelen ve zamanın iktisadi, sosyal ve kültürel hayatını tasvir etmiştir. Türk dili tarihi bakımından⁵¹ da çok önemli olan ve otuz satır okunabilen, Türkçe büyük bir taş kitabesi vardır.⁵² Az da olsa taş üzerine kazılan vakfiyeler bulunmaktadır. Taşa kazılanların bazıları vakfiyenin tam metni, bazıları da hulâsa olarak alınmış bir kısmıdır. Germiyanoğlu Yakup Çelebi'nin imaretine ait vakfiye, H.817/M.1414 tarihinde taşa hakk edilmiş vakfiye metinlerinin en önemlilerinden biridir.⁵³ Bu önemi ise ilk Türkçe vakfiyenin Germiyanoğlu II. Yakup Bey'e (öl.1428) ait olan yukarıda ve aşağıda bahsedilen taş üzerine yazılan metni yaptığımız alıntılar ışığında izah etmeye çalışacağız.⁵⁴ Bu vakfiyenin muhtevasında Yakup Bey'in mescit, medrese ve bir imarethane yaptırdığı anlaşılmaktadır.⁵⁵

Türk Tarihi'nde Göktürk ve Uygur kitabelerinden sonra taşa yazılmış Türkçe vesikalar bakımından Germiyanoğlu II. Yakup Bey'in bu Türkçe vakfiyesi ile Bursa'daki Urmur Bey kitabesi ilk sırayı almaktadır. İçeriğine bakıldığında Taş Vakfiye dönemin iktisadi ve sosyal hayatını tasvir etmiştir. Bu kitabenin Selçuklu ve Osmanlılardaki genel yapının dışında Farsça veya Arapça olmayıp, Türkçe yazılmış olması da önemlidir.⁵⁶ II. Yakub Bey bu Taş Vakfiyeyi Türkçe yazdırmakla milli şuuru ve gururu yansıtmıştır.⁵⁷ Taş vakfiyenin birçok satırında "*Çelebi Mehmed Kabul Tutup Nişan Verdi*" diye yazılıdır. Bu cümlelerden II. Yakup Bey'in imaretine vakfettiği ve adı geçen yerlerin Çelebi Mehmed tarafından kabul edilip, nişan verdiği anlaşılmaktadır. Taş vakfiyenin başında büyük olarak yazılmış olan Yakup kelimesinin sağ tarafından "*Murad Han b. Mehmed el-Muzaffer Daima*" diye yazılı bir tuğra bulunmaktadır.⁵⁸ Bu vakfiyeyi değerlendiren bir başka görüş de Halil

Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2007, s. 342-345; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, İstanbul, 1979, s. 204.

⁵¹ Dil özelliği bakımından geniş bilgi için bkz. Tuncer Gülensoy, "II. Yakub Bey'in Taş Vakfiyesinin Dil ve İmla Özellikleri İle Tarihi Açısından Değerlendirilmesi", *Türk Tarih Kongresi* 11-15 Ekim, 1976, c. II, Ankara, 1981.

⁵² Ali Hikmet Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Eserler*, Ankara, 1965, 57; H. Baki Kunter, *Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd*, İstanbul, 1939, s. 8; Mehmet Şeker, *İslâm'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, Ankara, 1987, s. 112-113.

⁵³ Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, c. I, s. 379; Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*, s. 108-110.

⁵⁴ Faruk Sümer, "XIV. Yüzyılda Türkiye", *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı*, 1977, s. 15.

⁵⁵ Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*, s. 85-86.

⁵⁶ Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, c. I, s. 379.

⁵⁷ Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*, s. 107-110.

⁵⁸ Uzunçarşılı, "Germiyanoğulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. VIII, s. 507.

Edhem'e (Eldem), aittir. Nitekim o şöyle demektedir: "Anadolu'da İslami Kitabeleri"; "Kütahya'da Germiyanoğlu Yakub Çelebi'nin (H.814) ihya kredisi olan "Taş Medresenin dâhilen duvarında merkez vakfiye de 30 satırdan ibaret olan bu kitabeye Osmanlı sülüsü ile kabartma olarak mermer levhaya mahkûmdur. İrtifası 3.30, arzı 2.10 metre olan son satırları bozuk olup, toprak içinde kalmıştır.⁵⁹ Taş vakfiyenin yazılı olduğu 1-30 madde şu şekilde izah edilmektedir. "Türkçe lisan ile taş üzerine makuk tarihi kitabeler gayet enderdir. Anadolu'ya da Türk lisanıyla mütekellim olan okumak kafiyesi hatta Osmanlı Türkleri dahi alekseriye bu babda Arapçayı tercih etmişlerdir. Binaenaleyh Baladaki vakfiye tarihi coğrafya, iktisadi nokta-i nazarlardan ne kadar mühim ise lisan ve kitabet ve imla ve hususat saire için dahi o kadar mühim ve kıymettardır. Ve bir abide-i muharre teşkil eder. Hususat mezkureyi ayrı ayrı tetkik etmek burada maksadımız haricinde kalır. Ancak kitabenin ciheti tarihîyesine ait bazı mülahazat dermiyan etmek isteriz.

Kitabenin kısmı ittihazı bozuk ve birkaç satırı toprak içinde gömülü bulunduğu sonunda bir tarih senesi mevcut olup olmadığı malum değildir. Metnin ikinci satırındaki H.814 senesi ki Timurlenk vakasından sonra hükümeti Osmanîye'de zuhuri yafta olan fasile-i saltanata tesadüf eder. Yakub Bey hayratının hitamı inşası tarihidir. Şu kadar var ki tekmlî kitabede yalnız Çelebi Sultan Mehmed'in bahsi bulunduğu kitabenin rekzi(yere saplanan ucu) Hakanı Müşarünileyhin ilanı istiklalî olan H.816 senesi ile vefat tarihi olan H. 824 senesi arasında vuku bulmuş olması iktiza eder. Filhakika Karamanoğlu istilasından dolayı imaretin iki buçuk sene kadar muattal kalmasına nazaran H.817 senesi zarfında inşaat mezkurenin tekrar imar ve ihya kıldığı ve buda Mahzan Çelebi Sultan Mehmed Han sayesinde vücuda geldiği anlaşılmaktadır. Balada dahi dermiyan olduğu vecihle müverrihler Yakub Bey'in pederini Ali Bey namıyla yâd etmektedirler. Hâlbuki gerek kitabenin ikinci satırında gerek Yakub Bey'in bir sikkesinde pederinin ismi "Süleyman" olarak muharrerdir. Ancak müverrihler mütemadiyen Ali ismini kullandıklarından belki müşarünileyhin bir ikinci ismi de Ali olmak ihtimali vardı hatır oluyor. Yakub Bey'in büyük babasının ismi Mehmed Bey olduğu kitabenin cümle-i münderecatındandır. Mehmed Bey'e dair hiçbir malumat-ı tarihiyye bulamadığımızı Balada söylemiş idik. Vakfiyenin on üçüncü satırında ise "Dedem Umur Bey" diye mestur olmasına göre Yakub Bey'in ana tarafından

⁵⁹ Ancak günümüzde bu Taş vakfiyenin tümü dışarı çıkarılarak yapılan ölçümlerin değiştiğini görmekteyiz; Bilgi için bkz. Halil Edhem, *Al-i Germiyan Kitabeleri (Kütahya'da Germiyan Kitabeleri)*, çev. Emine Gedik, Kütahya, 2011.

büyük babası da Umur Bey namını taşıdığı beyan eder. Ali Germiyanbeylerinden müverrihlerin en çok bahis ettikleri sahibi vakfiye Yakub Bey'dir ki silsile-i Germiyan'dan "II. Yakub" olur.

Daha babası zamanında yani H. 783 tarihinde hemşiresi Sultan Hatun'un Yıldırım Beyazıd Han ile izdivacında mükellef düğün dolayısıyla Yakub Bey'den bahis olunuyor. Yakub Bey H.890'da pederi yerine calis-i serir saltanat olmuş ise de iki sene sonra Sultan Beyazıd evvelin gazabına uğrayıp memleketi zapt ve kendisi, veziri Hisar Bey'i ile birlikte, hapis edilmiş idi. Fakat Timur'un zuhurunda bittakrib (bir bahane ile) savaşıarak H.805 senesinde memleketine yeniden sahip olmuştur. Hatta Ankara savaşında Yıldırım Beyazıd Hanı, Timur'a eraeden (kışkırtan) Yakub Bey olduğunu haber veren tarihçiler dahi vardır. Bununla beraber Akşehir'de müşarünileyh Yıldırım Sultan Beyazıd Han'ın H.805 senesi Şa'banın on dördünde vuku' irtihaliyle Timur'un emri mucibince cenazesini oğlu Musa Çelebiye teslimini Yakub Bey deruhte eylemiştir. Binaenaleyh gerek bu hususta gerek bilahare hanedan-ı Ali Osman'a dost ve muti kalmış olduğu vakayı maluma tarihiyededir. Tarihi tetebbu edenlerce malum olduğu vecihle H. 831'de Yakub Bey Bursa'ya ve oradan Sultan I. Murad Hanı ziyaret zımında Gelibolu yolu üzerinden geçerek Edirne'ye azimet eylemiş ve evladı olmadığından Germiyanmülkünü hakan-ı müşarünileyhe vasiyet etmiş ve Kütahya'ya avdetinden sonra yani H.832 ortasında irtihali vuku bulmuştur.

Metni kitabede daha birçok isimler zikredilmektedir. Bunlardan en mühimi on sekizinci satırda görüldüğü vecihle Yakub Bey tarafından evkafına mütevellî nasb olunan Mevlana İshak Fakih'dir ki atıye de dört ve sekiz ve dokuz numaralı kitabelerde tekrar zikri sebkate edecektir. Dokuzuncu satırda... "Hızır Bey'den ki Ömer Bey oğludur. Ömer Bey, İlyas Bey oğludur" ve onuncu satırda da "Avrat tarafından ki...(?) dir. Merhum İsmail Bey kızı ki İsmail Bey, İlyas Bey oğludur". Cümleleriyle bir büyük aile etrafından bahis olunur. Kitabenin tarzı inşasında ki ittiratsızlık(düzensizlik) hatıra getiriliyor ise burada "Ömer Bey" denilen zatın Yakub Bey'in ana tarafından büyük babası Umur Bey olmak ihtimali vardır. Eğer bu faraziye şayanı kabul ise Yakub Bey'in valide tarafından silsile namiyesi tertip olunabilir⁶⁰ demektir.

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız taş vakfiyede, imaretin yapılış amacı, bu imaretin masraflarının karşılanması ve işleyişinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesidir. Buna bağlı olarak gerekli paranın ve mülkün sağlanması için vakıfların kurulmasıdır. Kurulan bu vakıflarda ki yönetici sınıf, hocalar,

⁶⁰ Edhem, "Anadolu'da İslami Kitabeler", TOEM, s. 120-125.

imamlar, kayyumlar, ekmekçiler, aşçılar ve öğrencilerin hangi hükümlere tabi oldukları belirtilmiştir. Bunların işesini sağlamaları için vakıftan ayrılacak ücret, yemek ve odunun ne kadar olduğu da kayıt edilmiştir. Ayrıca imarete gelen misafir ve misafirlere ait olan hayvanlara yapılacak muamele de tek tek anlatılmıştır. Tüm bu yapılanların dışında, vakfın gelirinden artakalanların halka nasıl dağıtılacağı da söylenmiştir. Bu bilgiler vakfiyede detaylı bir şekilde verilmiştir.⁶¹

Germiyan Beyliğinde sosyal hizmetlerin yürütülmesine yönelik tahsis edilen vakıflarla ilgili kayıtlarda Ahilerden de bahsedilmektedir. Ahiler, Kütahya ve Denizli yörelerinde bir yandan tekke-zaviye, cami-mescit, hamam inşa ederken, diğer yandan da bu tesislerin devamlı hizmet sunabilmesi gayesiyle, ilgili müesseselere vakfiyelerde bulunmuşlardır.⁶² Germiyanlı döneminde Yakup Bey Kütahya'da bir imaret yaptırmış ve içerisine de medrese (üniversite) ilave etmiştir. Ayrıca dini hayatı da bu dönemde ikame etmeye çalışmışlardır. Geldikleri bölgelerde uğradığı insanların yapılarından dinlerinden ve mezheplerinden etkilenmiş olduğunu da düşünmek gerekir.

3-İktisadi Yapı

Beylikler döneminde başlıca ticaret merkezleri, Karadeniz sahilinde Trabzon, Samsun ve Sinop'tur. Ege denizi sahilinde Foça, İzmir ve Ayasuluk (Selçuk), Akdeniz sahilinde Antalya ve Alâiye (Alanya), büyük ticaret merkezleridir. İhraç mallarının başında her çeşit kumaş, halı, kilim, ipek ve pamuk gelmektedir. Germiyan, Denizli ve Alaşehir'de dokunan kumaşları dış pazarlarda rahatlıkla alıcı bulmaktadır. Ticarete önem veren ve nakliyesinde Menderes nehrinden yararlanan Germiyanlı bazı ihraç mallarını bu vasıta ile Ayasuluk ve Balat yoluyla denizden ihraç etmişlerdir. Yine bu devirde Bizans her yıl Germiyan Beyliğine 100.000 dinar ve pek çok kıymetli eşyayı hediye olarak göndermiştir. Germiyan kumaşları, bilinen meşhur dokumalar bu dönemde ünlü bir marka olarak yerini almıştır. Anadolu'nun her tarafında tanınan ve Bursa pazarlarında da bulunan Germiyan kumaşları Osmanlı sarayına giden hediyelik eşyalar arasında da yer alarak değerleri kanıtlanmıştır. Bunlara ek olarak Denizli'de dokunan ve *Ak kalemlî* denilen kumaştan *hil'atler* yapılarak değerli olduklarını göstermiştir. Hatta sarıklık

⁶¹ Faruk Sümer, "XIV. Yüzyılda Türkiye", Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı, 1977, s. 15.

⁶² Alkan, "Germiyan İlinde Bir Süfi: Said Emre (Zâviyesi, Mezarı, Şürleri ve Menkıbeleri)", s. 25-47.

bezlerin de yine bu bölgede dokunduğu ve I. Murad'ın başına sardığı tülbindin burada imal edildiği nakletmektedirler.⁶³

Germiyan Beyliği'nin kurucusu I. Yakup Bey devrinde beyliğin en kuvvetli bir zamanında iktisadi ve içtimai hayatın ileri bir safhada olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Memluk inşa divanında bulunan Şihabüddin el-Umeri, Germiyan Beyi'nin 700 şehir ve kalesi olduğunu, buraları meskûn ve mamur bir durumda bulunduğunu kaydetmektedir. I. Yakup Bey'in mükemmel bir ordusu olup askerlerinin tam teçhizatlı olduğu, kırmızı atlastan ziynetleri elbiseleri olduğu her birinin bazı kıymetli eşya ve hayvanlara sahip olduğu belirtilmektedir.⁶⁴ Yakup Bey'in, hazineler, matbahları, köleleri, konaklarının mevcudiyeti sosyal ve hâkimiyeti gösteren önemli örneklerden bazılarıdır. I. Yakup Bey zamanında ordunun her bakımdan mükemmel harp silahları olduğu, zaman zaman resmigeçitler yapıldığı da anlatılmaktadır. Yakup Bey'in büyük bir sarayı olduğu devrin içtimai ve iktisadi hayatın seviyesini gösteren diğer bir delildir.⁶⁵ Germiyan Beyliği'ne ait olan geçmiş belgeler vasıtasıyla iktisadi hayatı aydınlatmak mümkündür. Bu kayıtlardan en önemlileri vakfiyelerdir. Mesela I. Yakup Bey'e ait H.721/M.1321 tarihli vakfiyeden Uşak'a bir zaviye tesis ve bina ile buraya bir şeyh tayin edildiği görülmektedir. Süleyman Şah devrinde M.1301 yılında yapılan düğün sırasında Osmanlılara giden hediyeler arasında Denizli bezinin de gönderildiği kaydedilmektedir.⁶⁶

Yakup Bey'in döneminde Germiyanlı Beyliği, Bizans'tan yıllık 100 000 dinar vergi almaktadır.⁶⁷ Yakup Bey'in hükümdar gibi vezirleri, emirleri, kadıları ve hazinedarları bulunmaktadır. Mallarının çokluğundan aşırı zenginliğinden sahip olduğu mülkün ve adedinin bir insan tarafından sayılamayacağı, ancak Tanrı'nın sayabileceği söylenmektedir.⁶⁸ Evliya Çelebi'de de buna yakın bilgiler bulunmaktadır.⁶⁹

Avrupalıların, Selçuklular döneminde Anadolu'dan ithal ettikleri yeraltı zenginlikleri arasında şap madenin ilk sırada geldiği görülmektedir. Şap, boya sanayiinde kullanılmaya başlandığından itibaren Avrupa

⁶³ el-Umeri, *Mesalikü'l Ebsar Fi Memalikü'l Emsar*, c. III, s. 243-245; Tuncer Baykara, *Selçuklular ve Beylikler Çağında Denizli (1070-1520)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.

⁶⁴ el-Umeri, *Mesalikü'l Ebsar Fi Memalikü'l Emsar*, c. III, s. 243.

⁶⁵ İbn Fazlullahi'l el-Umeri, *Mesalikü'l Ebsar Fi Memalikü'l Emsar*, c. III, s. 244; Varlık, *Germiyanlı Tarihi (1300-1429)*, s. 107.

⁶⁶ Varlık, *Germiyanlı Tarihi (1300-1429)*, s. 108.

⁶⁷ Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, c. I, s. 317,333.

⁶⁸ el-Umeri, *Mesalikü'l Ebsar Fi Memalikü'l Emsar*, c. III, s. 243-244.

⁶⁹ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, c. VIII, s. 502.

endüstrisinin özellikle aradığı bir madde durumuna gelmiştir. Bu durumda XIII. yüzyıldan XV. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan dönemde Avrupa'nın şap ihtiyacının büyük bir kısmı Anadolu'dan, sağlanmıştır. Şap madeni açısından zengin olan Anadolu'da şap yatakları *Foça, Kütahya, Ulubat* ve *Şebinkarahisar'da* bulunmaktadır.⁷⁰ Germiyanoğulları, sanayi ve ticarete gelişmişlerdir. Germiyan kumaşları adıyla tanınan kaliteli tekstil üreterek pazarlamışlardır. Kastamonu ve Karaman atları gibi Kütahya'da da değerli atlar yetiştirmiş ve yabancılara yüksek fiyatlarla satmışlardır. Kütahya'da üretilen buğday, pirinç, balmumu ve işlenmiş kenevir Menderes Nehri üzerinden Selçuk ve Balat'a ulaştırılmış, buradan batı pazarlarına gönderilmiştir.⁷¹ Germiyanoğulları beyliğinin merkezi olan Kütahya, bölgedeki bu değişik ekonomik karakterleri sebebiyle ticaret merkezi olma rolünü de üstlenmiştir.⁷²

Anadolu'da dokunan halı ve kilim, dayanıklılığı ve zarafeti ile Avrupa'da "**deniz aşırı halıları**" diye şöhret bulmuştur. İbn Battuta, Anadolu'da dokunan halı ve kilimlerin Suriye, Mısır, Irak, Hindistan ve hatta Çin'e kadar gönderildiğini yazmaktadır. İhraç malları arasında pamuk birinci sırayı almaktadır. XVII. yüzyılda Anadolu'nun bazı kasabalarının halıcılıkta büyük bir ün kazandığı görülmektedir. Germiyan Beyliğinin halıları Osmanlı pazarında satılan seccadelerden söz edildiği gibi M.1640 yılına ait narh defterinde: "*Germiyan Kulası'nın Mısır Nakışlı*", "*Malik Paşa Tarzı*", "*Germiyan Kulası İşî Direkli*", "*Selendi'nin Peleng Nakışlı*", "*Mısır'ın Yedi Mihraplı Seccadesi*" ve halılarından da söz edilmektedir. GermiyanBeyliği içerisinde bulunan; "*Uşak'ın Kırmızı Üzerine Kalicesi*", "*Ortası Sofralı Kalice*", "*Selendi'nin Beyaz Üzerine Karga Nakışlı Hammam Kalicesi*"; "*Gördüs'ün Sarı Çatma Hammam Kalicesi*" gibi ifadeler kullanılmıştır. Bu halıların fiyatları ise kalite ve büyüklüklerine göre 400 akçeden 5.500 akçeye kadar satılmaktadır.⁷³ Buna bağlı olarak pamuk, Avrupa pazarlarında Mısır, Suriye ve Kıbrıs pamuğuyla rekabet etmekte ve kolaylıkla alıcı bulmaktadır. Kütahya, Ulukışla, Amasya ve Bayburt çevresinde çıkarılan gümüş madeni ile Foça, Şarkıkarahisar, Ulubat ve

⁷⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, 3. Baskı, Ankara, 1984, s. 251; Abdülhalik Bakır, "*Ortaçağ İslam Dünyasında Madenler ve Maden Sanayi*", Belleken, Aralık 1997, Ankara, 1988, c. LXI, Sa. 232, s. 544.

⁷¹ İbn Fazlullah'ı el-Umeri, *Mesalikü'l Ebsar Fi Memalikü'l Emsar*, c. III, s. 244.

⁷² Varlık, "Germiyanoğulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. VIII, s. 520.

⁷³ Mubahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul, 1983, s. 70, 72, 177-179; Neriman Görgünay Kızıoğlu, *Altaylar'dan Tunaboyuna Türk Dünyasında Ortak Motifler*, Ankara, 1995, s. 1-161; Geniş bilgi için bkz; Nebi Bozkurt, "Halı", İA, TDV, Ankara, 1997, c. XV, s. 245-261.

Kütahya'da elde edilen şap madenleri de bol miktarda ihraç ediliyordu. Bunların yanında Germiyanatları, çeşitli av kuşları, koyun ve keçi de önemli miktarda gelir getiriyordu.⁷⁴ Bütün bunlar, Anadolu'da halkın Beylikler devrinde refah içinde yaşadığını ortaya koymaktadır.

Germiyan hükümdarı Süleyman Şah ve II. Yakup Bey adına bastırılmış sikkelerin olduğunu görmekteyiz. Süleyman Şah ve II. Yakup Bey adına bastırılmış olan bu sikkeler gümüşten imal edilmiştir.⁷⁵ Ayrıca Yakup Bey Timur'un himayesinde iken onun adına, Osmanlı himayesinde iken de II. Murad adına da para bastırmıştır. Germiyanogulları, almış oldukları vergilerden ve cizyelerden birçok saray, cami, medrese, türbe, imarethane ve çeşme topluma hizmet edecek pek çok kurum yaptırmışlardır.⁷⁶ Germiyan Beyliği'nden Osmanlılara intikal eden vakfiyelerden anlaşıldığına göre tesis edilen imaret ve zaviyelerde yolcu ve fakirlere en iyi şekilde hizmet edilmektedir. Bu dönemde halkın yerleşik ve konar-göçer olmak üzere iki kısımda bulunduğunu önceden belirtmiştik. Köy ve kasabalarda yaşayanlar zirai ekonomiye sahip oldukları halde, şehirdekiler ise ticaretle uğraşıyorlardı. Konar-göçerler ise hayvan besiciliğinden elde ettikleri; et, süt, peynir, yağ ve yoğurt gibi temel gıda ihtiyaçlarını karşılamışlardır.⁷⁷

Sonuç

Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasından sonra Batı Anadolu'da Kütahya merkezli olarak kurulan beyliklerden biri de Germiyan Beyliğidir. Germiyanogulları, XIII. yüzyılda Selçuklu Devleti'nin uç beyleri arasında Karamanoğulları'ndan sonra en güçlüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Beylik, M.1260 yıllarından M.1390'a kadar takriben bir buçuk asır devam etmiştir. Beyliği kuran Germiyanogullarının Malatya civarından Kütahya taraflarına ne zaman geldikleri tam olarak bilinmemektedir. Bu beyliğin asıl kurucusu Kerimüddin Alishir oğlu I. Yakup Bey'dir. Anadolu Selçuklu, Bizans, Moğollar, Karamanoğulları ve Osmanogulları ile mücadele edip hayatını devam ettiren Germiyan Beyliği, Timur'un Osmanlı'yı yenmesi neticesinde eski topraklarına yeniden kavuşmuştur.

⁷⁴ Geniş bilgi için; İbn Batuta, *Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, 2. Baskı, KB Yayınları, Ankara, 2000.

⁷⁵ İbn Fazlullahi'l el-Umeri, *Mesalikü'l Ebsar Fi Memalikü'l Emsar*, c. III, s. 243-245.

⁷⁶ A. Osman Uysal, *Germiyanogulları Beyliği'nin Mimari Eserleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 45.

⁷⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Germiyan-Oğulları", mad., *İA*, MEB, Eskişehir, 1997, c. IV, s. 767-770; Mustafa Çetin Varlık "Germiyanogulları", mad., *İA*, TDV, Ankara, 1996, c. XIV, s. 33-35.

Germiyanoğlu II. Yakup Bey'in mescit, medrese ve bir imarethane yaptırdığı anlaşılmaktadır. Türk Tarihi'nde Göktürk ve Uygur kitabelerinden sonra taşa yazılmış Türkçe vesikalar bakımından Germiyanoğlu II. Yakup Bey'in bu Türkçe vakfiyesi ile Bursa'daki Umur Bey kitabesi ilk sırayı almaktadır. Taş Vakfiyenin içeriğine bakıldığında dönemin iktisadi ve sosyal hayatının tasvir edildiği görülmüştür. Bu kitabenin Selçuklu ve Osmanlılardaki genel yapının dışında Farsça veya Arapça olmayıp, Türkçe yazılmış olması da önemlidir. Germiyanoğulları dönemi, yoğun ilmî ve kültürel faaliyetlere sahne olmuş ve devlet bazında Türkçe'ye önem verilmiştir. Bu dönemde ilim ve fikir adamları teşvik ve himaye edilmiştir. Buna bağlı olarak ilmî, dinî, sosyal ve kültürel amaçlarla yaptırılan medrese, imaret, mescit cami, zaviye, kütüphane, han, hamam ve çeşme gibi pek çok eserlere zengin vakıflar tahsis edilmiştir.

Germiyanoğlu Beyliği gerek kendine has üslubuyla meydana getirdikleri, gerekse sahip olduğu değerler ve siyasi faaliyetleri ile Anadolu'nun Türkleşmesine ve İslamlaşmasına büyük katkılar sağlamıştır. Birçok ilmi eserin Türkçe'ye çevrilmesinde, vakıfların kurulmasında ve sosyal devletin müesseselerinin oluşturulmasında pay sahibi olmuşlardır.

Beylikler devri Türkiye'sinde askeri ve siyasi gücü, devlet teşkilatı ve Türk kültürünün inkişafına katkılarıyla önemli bir yer işgal eden Germiyanoğulları dönemi, bilhassa Süleyman Şah ve II. Yakup Bey zamanları iktisadi, sosyal-kültürel hayat açısından çok gelişmiştir.

Kaynakça

- Adıvar, A. Abdülhak, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, İstanbul, 1993.
- Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, c. I, Cem Yayınları, İstanbul, 1995.
- Akgündüz, Ahmet, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul, 1996.
- Aksaray, Kerimüddin Mahmud-i, *Müsameretü'l-Ahbar*, Haz. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara, 2000.
- Alkan, Mustafa, "Germiyanoğulları İlinde Bir Süfi: Said Emre (Zâviyesi, Mezarı, Şiirleri ve Menkıbeleri)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, sayı: 38, Ankara, 2006, ss. 25-47.
- Bakır, Abdülhalik, "Ortaçağ İslam Dünyasında Madenler ve Maden Sanayi", *Belleten*, c. LXI, Sayı 232, Aralık 1997, Ankara, 1988, s. 544
- Baltacı, Cahit, *XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri*, İrfan Matbaası, İstanbul, 1976.

- Barkan, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler, VD II, ss.279-304.
- Baykara, Tuncer, *Selçuklular ve Beylikler Çağında Denizli (1070-1520)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Berki, Ali Hikmet, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Eserler*, Ankara, 1965.
- _____, "Vakıfların Hukuk ve Tarih Bakımından Kıymeti", *Vakıflar Dergisi*, VI Ankara, 1965, ss.5.
- Biltekin, Halit, "Şeyhi" mad. İA, TDV, c. XXXIX, İstanbul, 2010, ss.80-82.
- Bozkurt, Nebi, "Halı", İA, TDV, c. XV, İstanbul, 1997, ss. 245-261
- Cahen, Claude, "Baba İshak, Baba İlyas, Hacı Bektaş ve Diğerleri", çev. İ. Kayaoğlu, *AÜİFD.*, c. XX, ss.193- 202.
- _____, *Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, İstanbul, 1979.
- _____, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, İstanbul, 1979.
- Cantay, Gönül, "Anadolu'da Büyük Selçuklu Beylikleri Konya Selçuklular", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 5/ Kış, Konya, 2008.
- Çelikkanat, Fikret, *Eskişehir*, Bozkurt Matbaası, Eskişehir, 1963.
- Çetin, Varlık, Mustafa, "Germiyanoğulları"; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. VIII, İstanbul, 1989,ss. 487-524.
- Çiftçioğlu, İsmail, "Germiyanoğulları Kütahya Medreseleri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 15, Ağustos, 2006, ss. 161-180.
- Darkot, Besim, "Eskişehir", İA, *MEB.*, c. IV, Eskişehir, 1997, ss.384-387.
- Demiralp, Yekta, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri, Kültür Bakanlığı Osmanlı Eserleri*, Ankara, 1999.
- Edhem, Halil, "Anadolu'da İslami Kitabeler", *TOEM*, ss. 123-126
- _____, *Al-i Germiyan Kitabeleri (Kütahya'da Germiyan Kitabeleri)*, çev. Emine Gedik, Kütahya, 2011.
- Eflaki, Ahmed, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, c. I-II, İstanbul,1986.
- Erten, Gaye, *Eskişehir Kentinde Yerleşmenin Evrimi* (Anadolu Üniversitesi Yayınları no:773, Eskişehir, 1994.
- Evlîya Çelebi, Mehmed Zillioğlu, *Evlîya Çelebi, Seyahatname*, c. VIII, İstanbul, 1985.
- Gibbons, Herbert Adams, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, çev. Bülent Arı, Ankara, 1998.
- Gönül, Cantay, "I.Giyaseddin Keyhüsrev Tıp Medresesi ve Gevher Nesibe Darüşşifasının Yeniden Değerlendirilmesi", *Gevher Nesibe Darüşşifasının 800. Kuruluş Yılı Anısına XXIV. Gevher Nesibe Tıp Günleri, IX. Türk Tıp Tarihi Kongresi* (24-27 Mayıs), Kayseri, 2006, ss.10-14.

- Gülensoy, Tuncer, "II. Yakub Bey'in Taş Vakfiyesinin Dil ve İmla Özellikleri İle Tarihi Açıdan Değerlendirilmesi", *Türk Tarih Kongresi*, 11-15 Ekim 1976, c. II, Ankara, 1981.
- Güner, Hamza, *Kütahya Camileri*, Kütahya İl Matbaası, Kütahya, 1964.
- Hammer, Joseph Von, *Büyük Osmanlı Tarihi*, çev. Erol Kılıç-Mümin Çelik, c. I-II, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1992.
- Hoca Sadettin Efendi, *Tacüt Tevarih*, çev. İsmet Parmaksızoğlu, c. I, Ankara, 1992.
- İbn Batuta, *Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, 2. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- İbn Fazlullahi'l el-Umeri, Şihabeddin Ahmed b. Yahya, *Mesalikül Ebsar Fi Memalikül Emsar*, c. III, Beyrut, 1971.
- İbni Bibi, el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'feri er-Rugadi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l Umuri'l-Ala'ıye (Selçukname) II*, Haz. Mürsel Öztürk, KBY, Ankara, 1996.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Harzemşahlar Devleti Tarihi, (485-618/1092-1221)*, TTK Yayınları, Ankara, 1992.
- _____, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul, 1953.
- Kayaoğlu, İsmet, "Baba İshak Olayı Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalendariler ve Diğerleri", *AÜFD.*, Ankara, ss.144-155.
- Kayhan, Hüseyin, "Beylikler Devrinde Tıp Bilimi ve Hekimler", *History Studies Volume 2 / 3*, 2010, ss.223-239.
- Kazıcı, Ziya, *İslam Müesseseleri Tarihi*, İstanbul, 1996.
- _____, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, İstanbul, 2003.
- Kesik, Muharrem, *At Üstünde Selçuklular*, İstanbul, 2011.
- Kızıoğlu, Neriman Görgünay, *Altaylar'dan Tunaboyuna Türk Dünyasında Ortak Motifler*, Ankara, 1995.
- Koca, Salim, "Anadolu Türk Beylikleri", *Türkler Ansiklopedisi*, c.VI, Ankara, 2002, ss.703-755.
- Koparal, Kadir, "Vilayet Salnamelerinde Afyonkarahisar, Afyon Kocatepe", *Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi*, Ün. Sos. Bil. Ens. Tarih An. Bil. Dal., Afyonkarahisar, 2011.
- Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1991.
- _____, "Türkler", *İA., MEB.*, c. XII/II, Eskişehir, 1997, ss. 530-627.
- _____, "Ahmedî", *İA., TDV.*, c. I, İstanbul, 1988, ss. 216-220.
- Kunter, H. Baki, *Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd*, İstanbul, 1939.
- Kütükoğlu, Mubahat S., *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul, 1983.

- Lindner, Rudi Paul, "İlk Dönem Osmanlı Tarihinde İtici Güç ve Meşrutiyet", *Söğüt'ten İstanbul'a*, Der. Oktay Özel-Mehmet Öz, Ankara, 2005, ss. 419-421.
- Merçil, Erdoğan, "Sahip Ataoğulları", *İA*, TDV, c. XXXV, İstanbul, 2008, ss. 518.
- _____, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara, 2000.
- Müneccimbaşı Ahmet Dede, *Müneccimbaşı Tarihi*, c. I, çev. İsmail Erünsal, Trs., Tercüman 1001 temel Eser.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Babailer İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1996.
- Öztürk, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara, 1995.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* c. II, MEB., İstanbul, 1993.
- Ramazanoğlu, M. Gözde, "16. Yüzyılda Osmanlı Külliyesi", *ÇÜSBED*, Sayı: 17/3, Adana, 2008, ss.333-344.
- Sevim, Ali - Yücel, Yaşar, *Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, TTK Yayınları, Ankara, 1989.
- Sümer, Faruk – Sevim, Ali, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, TTK Yayınları, Ankara, 1988.
- _____, "XIV. yüzyılda Türkiye", *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı*, İstanbul, 1977, ss.15.
- Şeker, Mehmet, "Vakfiyelerin Türk Kültürü Bakımından Özellikleri", *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, VIII İzmir, 1993, ss.1-18.
- _____, *İslâm'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, TDVY, Ankara, 1987.
- Şeyhi, *Kenzül-Menaî Tıp Risalesi*, çev. Ali Günhan, Kütahya, 2011.
- Şeyhoğlu, *Hurşidnâme*, haz. Hüseyin Ayan, Erzurum, 1979.
- Togan, Zeki Velidi, "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadî Vaziyeti", *Türk Hukuk ve İktisadî Tarihi Mecmuası*, I, 1931, ss. 1-42.
- _____, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, c. I-III, İstanbul, 1981.
- Turan, Osman, "İktâ", *İA*, MEB., c.5/2, İstanbul, 1993, ss. 949-959.
- _____, "Selçuklu Devri Vakfiyeleri III, Celaleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Bellekten*, c..XII, S. 45, Türk Tarih Kurumu, Ocak 1948, s.17-171. XII, ss. 45-79
- _____, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul,1993.
- _____, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar Metin*, TTK Yayınları, Ankara, 1988.
- Tüfekçioğlu, Abdühamit, *Erken Dönem Osmanlı Mîmarsinde Yazı*, KBSE., Ankara, 2001.
- Türkeş-Günay, Umay, *Türklerin Tarihi, Geçmişten Geleceğe*, 3.Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.
- Umar, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1993.

- Urfalı Mateos, *Vekayi-Namesi*, (952-1136 ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162) terc: Hrant Andrasyon, TTK Yayınları., 3.Baskı, Ankara, 2000.
- Uysal, Ali Osman, *Germiyanoğulları Beyliği'nin Mimari Eserleri*, AKMBY. Ankara, 2006.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yayınları, Ankara, 1988.
- _____, "Germiyanoğulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. VIII, İstanbul, 1989, ss. 507-514.
- _____, "Germiyanoğulları", *İA*, MEB., c. IV, Eskişehir, 1997, ss. 767-770.
- _____, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, 3. Baskı, Ankara, 1984.
- Varlık, Mustafa Çetin, "Germiyanoğulları" *İA*, TDV, c. XIV, Ankara, 1996. ss. 33-35.
- _____, *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara, 1974.
- _____, "Germiyanoğulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. VIII, Çağ Yay. İstanbul, 1989, ss. 487-524.
- Yavuz, Kemal, "Şeyhoğlu", *İA*, TDV., c. XXXIX, Ankara, 2010. ss. 88-89.
- Yazıcı, Nesimi, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*, TDV., Ankara, 2002.
- Yediyıldız, Bahaeddin, "Vakıf", *İA*, MEB., c. XIII İstanbul, 1986, s.153.
- _____, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara, 2003.
- Yınanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri I Anadolu'nun Fethi*, İstanbul, 1934.
- Zeki Velidi, Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, c. I, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981.